

А.М. Трембіцький

ЄВФІМІЙ ЙОСИПОВИЧ СІЦІНСЬКИЙ: ЖИТТЯ ВІДДАНЕ НАУЦІ (до 150-річчя від дня народження)

Публікація маловідомого рукопису статті-рецензії Євфимія Сіцинського на «Известия Императорской Археологической Комиссии» (1901).

У драматичній історії нашого народу є величні постаті, яких ніколи не огорне тінь забуття, які завжди будуть з Україною, попри лихоліття і незгоди, байдужість і духовне зубожіння. До них насамперед слід віднести подолянина Євфимія Йосиповича Сіцинського, який народився 15 жовтня 1859 р. в с. Мазники Лещинського повіту на Поділлі (нині Деражнянський р-н Хмельницької обл.), у родині, де батько, дід і прадід були священиками. Закінчив Кам'янецьке духовне училище, Подільську духовну семінарію та Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я. З 1889 р. — член, 1890 р. — секретар Подільського епархіального історико-статистичного комітету, 1903 р. — голова Подільського церковного історико-археологічного товариства, в 1918 р. — один із засновників державного українського університету, 1918—1922 рр. — помічник бібліотекаря, приват-доцент кафедри археології та історії мистецтва. Дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, церковно-історичного і археологічного при Київській духовній академії, історичного товариства Нестора-літописця, Київського товариства старожитностей і мистецтв, Всеукраїнської Археологічної Комісії, історичної Секції ВУАН, член-кореспондент Московського археологічного, почесний член Кам'янець-Подільського наукового при ВУАН, Тульчинського краєзнавчого та інших товариств, делегат декількох археологічних з'їздів, в 1901—1905 рр. — активний член Старої Української Громади на Поділлі, 1906—1921 рр. — один із засновників і член Подільського Українського товариства «Просвіта», редактор часописів «Подольские Епархиальные ведомости», «Православная Подолия», «Подолия»,

«Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета», «Труды Подольского церковного историко-археологического общества». Помер Євфимій Йосипович Сіцинський 7 грудня 1937 р. в Кам'янці-Подільському (Трембіцький 2005).

Небагато знайдеться постатей в історії України, які могли б зрівнятися з ним широтою світогляду, багатогранністю інтересів, незгасною жадобою до творчості. Його ім'я тісно пов'язане з вітчизняними діячами, які визначали феномен українського національного відродження наприкінці XIX — початку XX ст. Документальна наукова спадщина вченого — це 305 праць і 1164 статті-рецензії на праці з різних видань усієї європейської частини Російської імперії, присвячених археології, історії, релігії, мистецтву, архітектурі, етнографії та фольклору України. Таким чином, завдяки саме Є. Сіцинському, збережено відомості про понад 500 історичних та етнографічних робіт. Ці дослідження залишилися б невідомими для сучасних дослідників історії України, хоча вони становлять дуже велику цінність, адже в них стисло подано історію, відомості про особистості та історичні дати. Вони були і залишаються невичерпним джерелом з питань української історії.

Оцінюючи наукові здобутки Є. Сіцинського з історії України, відомий вчений, професор М.С. Грушевський писав: «Євфимій Сіцинський, священик в м. Кам'янці, представляє собою типичного провінціального дослідника в ліпшій значінню того слова, і для тих, що, сидячи в провінціальних містах, плачуться на неможливість щось робити, може бути прикладом, як може чоловік робити, сидячи і в такім мало інтелегентнім куті, як славний Кам'янець. Почавши ще на академічній лавці перекладами історич-

ними, він і пізніше все робив над історією рідного Поділля, безпретензійно збираючи той матеріал, який мав під рукою, звичайно по церковній історії й археології переважно» (Грушевський 1895, с. 16)¹.

Загалом, Є. Сіцинському присвячено три наукових форуми (наступний заплановано провести 6–7 листопада 2009 р.), про нього написано понад 300 праць, статей, розвідок, спогадів, захищена дисертація, підготовлено монографію.

Проте майже 30 праць Євфимія Сіцинського ще й досі зберігаються в рукописах і чекають свого дослідника і видавця. Так, у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Львів, виявлено рукопис його статті-рецензії на опубліковані в 1901 р. у часопису «Известия Императорской Археологической Комиссии» праці В.Н. Владимірова «Развалины старинного храма близ речки Амчаты», К.Е. Думберга «Раскопки гробниц в г. Керчи и его окрестностях в 1899 году», К.К. Косцюшка-Валюжинича «Извлечение из отчета о раскопках в Херсонесе Таврическом в 1899 году», Ю.А. Кулаковського «Аланы по сведениям классических и византийских писателей», В.В. Латишева «Надпись о постройке Херсонесской стены», А.О. Спіцина «Раскопки, произведенные в 1897 г. близ д. Башмачки Екатеринославского уезда» та «Серебряная фибула скандинавского типа с верховьев Дона» (Сіцинський 1901), що вкотре підтверджують широту його наукових захоплень, але, на жаль, сучасні творці української науки і культури ще не достатньо ознайомлені з творчим доробком ученого.

Враховуючи значення цієї статті-рецензії для сучасних дослідників, з метою введення її в науковий обіг і надання можливостей широкому колу істориків та краєзнавців використовувати її в своїх дослідженнях, вона подається повністю зі збереженням стилю автора, в якій вчений особливу увагу звертає на відсутність координаційного і організаційного наукового видання, на те, що «*треба би мати таке видання, котре давало би огляди розкопок і розвідок інших, як фахових археологів так і приватних аматорів археології, давало би звістки про пам'ятки, які приходять до різних музеїв, показувало би увесь рух и поступ археології і сполучало би роботу всіх археологів, що працюють по різних, поряд суміжних територіях, але зовсім*

¹ Тут і далі цитати наведено із збереженням мови оригіналу.

самотні. Такого видання в Росії нема» (Сіцинський 1901, арк. 75).

У незалежній Україні мрії Є. Сіцинського про наявність координуючого і організуючого наукового видання з проблем археології, на нашу думку, втілені в житті науковим часописом ІА НАНУ «Археологія».

Рецензія на «Известия Императорской Археологической Комиссии»

На рукописі Є. Сіцинського рукою редактора зроблено напис:

«Се в Бібліографію на 2 місце по «Записках арх. общ.» (авт.).»

Імператорська Археологічна Комісія в Петербурзі досі мала дві серії своїх видань: «Отчеты» (вийшло 32 томи за 1859–1898 рр.) і «Матеріали по археології Росії» (25 томів). Обидва ті видання дуже, сказати-би важкі і по формату (№ 4-го) і змісту. «Справоздання» Комісії обіймають собою всю діяльність її за цілий рік, а також всі ті випадкові археологічні знахідки, що доходять до неї, тому в тих «Справозданнях» опис розвідів і знахідок могли бути тільки короткі, стиснуті, крім того, робота по згадженню тих справоздань займала багато часу і від того вже дуже запізнювалися (досі вийшов останній «Отчет» за 1898 р.). Щодо «Матеріалів», то в них поміщалися більші монографічні, що дотикаються цілих районів або окремих груп археологічних здобутків. Таким робом Археологічна Комісія не мала такого органа, де б можна було друкувати дрібніші статті і замітки по різних археологічних питаннях та описи знайдених пам'ятників старини. Щоб заповнити сю прогалину, Комісія й взялася за нове видання під заголовком «Известия И[мператорской] Арх[еологической] Комиссии». Як говорить Комісія в передмові першого випуску цього нового видання, воно буде виходити окремими випусками в міру того, як буде набиратися матеріалу.

Програма видання така: 1) справоздання з археологічних розвідок і розкопок, що робляться з доручення чи коштом Комісії; 2) наукові огляди найменших груп археологічних здобутків і цілих культур; 3) описи могильних інвентарів, скарбів і знахідок, що доходять до Комісії; 4) звістки про старинні будови в Росії й питання про їх реставрації; 5) архівні матеріали Комісії; 6) провідні статті по різних археологічних питаннях і 7) справа охорони старини в Росії і закордоном. До сих чоловік поділів думають додати потім поділи бібліографії і різних звісток.

Перший випуск «Известий» містить в собі такі статті. Перша і найбільша стаття К. Косцюшко-Валюжинича: «Виїмки з справоздання про розкопки в Херсонесі Таврійському в 1899 р.» (31 табл. і 55 рис.). Розкопки Херсонеса проводяться вже давно, але 1899 рік був найцікавішим за всі роки. Крім розкопаних стін стародавнього міста, де ясно виявилось три верстви: культура старогрецька (не пізніше IV віка перед Хр.), римська і візантійська, знайдено там кілька склепів й катакомб, котрі ще не були порушені ніким і дали дуже багато цікавих, коштовних речей. Між епіграфічними пам'ятками знайденими при розкопах Херсонеса, звертає нашу увагу один напис на плиті, на жаль, не зовсім цілий. Йї присвячена в «Известиях» стаття В. Латишева: «Напис про будівництво Херсонеської стіни (з 1 рис.) при імператорі Теодосії I (379—395 рр. по Хр.)». Власне це було тільки добудування стіни; бо перше будівництво її було багато раніше, ще в старогрецьку пору. Далі йдуть статті А. Спіцина про розкопки скіфських могил коло села Башмачки Катеринославського пов. в 1897 р. (коротка звітка про се була в «Отчете» Комісії за 1897 р. (див. Зап. XLVII, 2), К. Думберга — «Виїмки з справоздання про розкопки гробниць і катакомб в місті Керчі і його околиці в 1899 р.» — тут знайшлися похорони різного типу й різних епох античної культури (від V ст. до Хр. до IV ст. по Хр.), — і стаття без імені автора про розкопки могил на Зубовському хуторі в Кубанщині: тут розкопки велися якимсь міщанином Забродіним, що купив собі у громади тамошньої дозвіл копати могили, аби шукати скарбів, розкопки його були дуже щасливі, і коли дізналася про се Археологічна Комісія, то послала туди свого старшого члена проф[есора] Н. Веселовського і той перехопив багато деяких коштовних речей, найбільше золотих. Між

тими речами найбільше цікава фіала грецької роботи з написом, що вказує на V або початок VI ст. по Хр. Нарешті в «Известиях» поміщено дві невеличкі статті — одна В. Владимірова про руїни старовинної церкви коло річки Амгати на Кубанщині і друга А. Спіцина про срібну фібулу скандинавського типу, знайдену в верховині ріки Дона.

Такий зміст першого випуску «Известий И[мператорской] А[рхеологической] Комісії». Як показує він, а також і судячи з обговореної вище програми, можна чекати, що нова серія видань Комісії буде дуже цікавою для археологів.

Шкода тільки, що Комісія при виданні тих «Известий» думає обмежуватися публікацією лише тих розвідок і розкопок, які проводяться з її доручення і звітками про те, що буде дотикатися тільки діяльності Комісії. Тим часом треба би мати таке видання, котре давало би огляди розкопок і розвідок інших, як фахових археологів, так і приватних аматорів археології, давало би звістки про пам'ятки, які приходять до різних музеїв, показувало би увесь рух й поступ археології і сполучало би роботу всіх археологів, що працюють по різних, поряд суміжних територіях, але зовсім самотні. Такого видання в Росії нема. Дуже старанно й чемно продовжено археологічний літопис д. Біляшівського, не може силами свого видаву, головне вестися з відповідним накладом коштів і праці обійняти рівно повно всю величезну територію дослідної України. Правда, Московське Археологічне Товариство задумало було тому кілька літ видавати часопис й видало «Археологические известия и заметки», то покинуло, бо то, що виходило, не відповідало своєму призначенню. Журнал Археологічної Комісії, як дуже видання археологічної інституції, міг би бути дуже помічним і нам.

«Развалины старинного храма близ речки Амчаты»

«Раскопки гробниц в г. Керчи и его окрестностях в 1899 году»

«Извлечение из отчета о раскопках в Херсонесе Таврическом в 1899 году»

«Надпись о постройке Херсонесской стены»

«Раскопки, произведенные в 1897 г. близ д. Башмачки Екатеринославского уезда»

«Серебряная фибула скандинавского типа с верховьев Дона»

Грушевський М.С. Рец. : Е. Сецинский. Город Каменец-Подольский. Историческое описание // ЗНТШ. — 1895. — Т. VIII. — С. 16—18; Копія — родинний архів А.М. Трембіцького.

Сіцинський Є.Й. Рец. : Известия Императорской Археологической Комиссии. — СПб., 1901. — Вып. 1. — 4 лист, 111 с., 2 табл. // ЦДІАУЛ. — Ф. 401. — Оп.1. — Спр. 105. — Арк. 74—76; Копія — родинний архів А.М. Трембіцького.

Трембіцький А.М. Наукова та громадська діяльність Євфимія Йосиповича Сіцинського (70-ті рр. XIX — 30-ті рр. XX ст.). Дис... канд. іст. наук. — Кам'янець-Подільський, 2005.

Одержано 14.05.2009